

Witalij Michałowski

(Uniwersytet im. Borysa Hrinchenki, Kijów)

KONKLUZJE SEJMÓW DLA WOJEWÓDZTWA PODOLSKIEGO W METRYCE KORONNEJ: SEJMY Z LAT 1548–1559

Abstract

CONCLUSIONS FOR THE PODOLE VOIVODESHIP
IN THE CLOSE ROLE PASSED BY THE SEJMS OF 1548–1559

The article analyses documents from the Close Role (*Metryka Korona*) dealing with the Podole voivodeship between 1548–1559. The author has identified and analysed 129 parliamentary conclusions referring to the province and provides the reader with the qualitative and quantitative results of his queries. In his analysis, the author tries to conclude why this province is relatively poorly represented in the parliamentary discussions and decisions of that time.

Key words: King Zygmunt II August, Podolian nobility, Ruthenian provinces of the Crown, sejm (parliament), senators, land deputies.

Słowa kluczowe: król Zygmunt II August, szlachta podolska, ziemie ruskie Korony, sejm, senatorowie, posłowie ziemscy.

Panowanie ostatniego Jagiellona na polskim tronie zostało w nauce historycznej określone jako triumf demokracji szlacheckiej w połowie XVI wieku. Wydawało się, że pragnienia średniozamożnej szlachty, które powoli, ale stanowczo artykułowano na sejmach lat 20.–40. XVI w. zostały usłyszane i zaakceptowane przez władzę dopiero od sejmu w Piotrkowie 1562–1563 roku. W tym kontekście zadaniem niniejszego artykułu jest pokazanie praktycznego wymiaru udziału szlachty z województwa podolskiego na sejmach.

Wydzielenie okresu 1548–1559, by przedstawić efekt prac sejmów za panowania Zygmunta II Augusta, jest spowodowane kilkoma względami. Po pierwsze, w nauce historycznej zakorzenił się pogląd o podziale panowania króla na dwa okresy – do 1562 r. i późniejszy¹. Po drugie zdecydowała baza źródłowa. Dokumenty wpisane do Metryki Koronnej podczas panowania ostatniego Jagiel-

¹ Wystarczy zobaczyć chronologię ostatniej wielkiej biografii Zygmunta II Augusta autorstwa Anny Sucheni-Grabowskiej: A. Sucheni-Grabowska, *Zygmunt August. Król polski i wielki*

lona w czasie trwania sejmów dają liczbę 4768, z czego w okresie 1548–1559 jest 2539 wpisów. Zatem liczba wpisów dokumentów dla obu okresów jest porównywalna. Po trzecie – mamy już do dyspozycji diariusze sejmowe, za pomocą których możemy prześledzić porządek obrad sejmowych i tematy dyskusji. Po czwarte – tematyka sejmowych obrad od 1562 r. do ostatniego sejmu w 1572 r. jest wyraźnie odmienna i stanowi odrębny problem badawczy.

Prezentacja zagadnienia wiąże się z analizą dokumentów i klasyfikowaniem tych, które odnoszą się do województwa podolskiego i jego mieszkańców, a które powstały w trakcie trwania sejmów i zostały wpisane do Metryki Koronnej. Niniejszy tekst stanowi kontynuację publikacji o wynikach sejmów dla województwa podolskiego w latach 1493–1526². Niestety w sejmowych konstytucjach z 1548–1559 r. nie występują żadne kwestie odnoszące się do terenu Podola, jak to miało miejsce w poprzednim okresie³.

Dla opracowania problemu korzystałem z regestów Teodora Wierzbowskiego zamieszczonych w 5 tomie *Matricularum Regni Poloniae Summaria* oraz kontynuacji tego wydawnictwa. Mimo wszystkich zastrzeżeń co do pracy z regestami są one dogodne dla obliczeń zasobu informacji. W większości przypadków zawierają podstawową informację o miejscowościach i ich przynależności do określonej jednostki administracyjnej oraz o odbiorcach królewskich przywilejów. W tych wypadkach, gdy w regestach miejscowości nie były wzmiankowane, zostały przeprowadzone badania nad identyfikacją miejscowości w oparciu o wpisy do Metryki Koronnej i sprawdzeniem ich przynależności do województwa podolskiego oraz do jeszcze dwóch jednostek administracyjnych – województwa ruskiego i bełskiego.

Oczywiście że taka metoda opracowania nie gwarantuje maksymalnej przejrzystości w obliczeniach. Czasem mamy przykłady tego, że wpisany do Metryki dokument odnosi się do nazwy miejscowości występującej aż w trzech ruskich województwach Korony, albo regest jest niemal dosłownym odpowiednikiem bardzo krótkiego wpisu. Wtedy odniesienie wzmiankowanych miejscowości do pewnej jednostki administracyjnej jest utrudnione, zwłaszcza z powodu podobieństwa występujących nazw. W zestawieniach uwzględniono te dokumenty wpisane do Metryki Koronnej, które dotyczą miejscowości na terenie województwa podolskiego (tak królewskiej, jak i prywatnej własności), nadawania urzędów na Podolu; królewskiego potwierdzenia prawa własności, w tym również dożywocia. Poza tym uwzględniłem nieliczne dokumenty zawarcia

książę litewski 1520–1562, Warszawa 1996. Cenne jest zestawienie sejmów z lat 1548–1559, w którym autorka umieściła wszystkie znane jej źródła o tych sejmach: *ibidem*, s. 422–424.

² В. Михайловський, *Результативність сеймів для Подільського воєводства у 1493–1526 рр. за матеріалами Коронної метрики*, [w:] *Patrimonium. Студії з ранньомодерної історії Центрально-Східної Європи XVI–XVIII ст.*, red. В. Михайловський, Я. Столицький. Київ–Краків: Laurus–Historia Jagellonica, 2015. s. 11–30.

³ *Ibidem*, s. 16–18.

pomiędzy szlachtą ugody w sprawach prywatnych, gdy z tekstu rejestru i wpisu do Metryki nie można ściśle ustalić przynależności obiektu do województwa podolskiego lub gdy chodziło o pożyczkę, która dla gwarancji została wpisana do ksiąg kancelarii koronnej.

W artykule kierowano się chronologią sejmów, którą zamieszczono w ostatnim wydaniu sejmowych konstytucji *Volumina Constitutionem*⁴. Została ona skonfrontowana z wydanymi spisami posłów ziemskich na sejmy⁵. Chronologiczne zestawienia rozpoczynałem od pierwszego rejestru z datą rozpoczęcia sejmów, gdzie w datacji często zaznaczano „Na sejmie” (*In Conventione...*). Wyjaśnienia wymaga natomiast przyjmowana w zestawieniach data końcowa. Zważając na organizację pracy kancelarii królewskiej, co widać na wielu przykładach, do „sejmowych” dokumentów zaliczam również takie, których data nie przekracza jednego miesiąca po zamknięciu sejmów. Czasem, jak widać na przykładzie wpisów do Metryki dokonanych po pierwszym sejmie Zygmunta II Augusta w Piotrkowie w 1548 r., jeszcze długo po zamknięciu zgromadzenia 11 grudnia do Metryki wpisywano dokumenty z zaznaczeniem *In conventu Piotrcoviensi*⁶.

W celu uzyskania wyrazistego obrazu w tabeli 1 przedstawiono liczbę dokumentów wystawionych podczas sejmów dla województw ruskiego oraz bełskiego i porównano, jaka część przypadła dla województwa podolskiego. Ze względu na specyfikę ustroju województwa ruskiego robocze wyliczenia robiłem dla każdej z ziem osobno.

Sprawa dotyczy 8 sejmów, które obradowały w latach 1548–1559. Pięć z nich odbyło się w Piotrkowie (sejmy z lat 1548, 1550, 1552, 1555 i 1559), a trzy w Krakowie (1553), Lublinie (1554) oraz Warszawie (1556–1557). Jak wyżej zazaczyłem, w tym czasie dla ruskich województw Korony wystawiono na sejmach 2539 dokumentów. Dla porównania z okresem od 1493–1526, kiedy odbyły się 34 sejmy, dla ruskich województw wystawiono 5196 dokumentów⁷. W drugiej połowie panowania Zygmunta I (1527–1548), kiedy zwołano 22 sejmy, dla trzech województw na ziemiach ruskich koronnych król wysta-

⁴ *Volumina Constitutionum*. t. I: 1493–1549, vol. 2: 1527–1549, oprac. S. Grodziski, I. Dwornicka, W. Uruszczak, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2000; *Volumina Constitutionum*. t. II: 1550–1609, vol. 1: 1550–1585, oprac. S. Grodziski, I. Dwornicka, W. Uruszczak, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2005.

⁵ *Posłowie ziemscy koronni 1493–1600*, oprac. W. Uruszczak, I. Kaniewska, M. Ferenc, J. Byliński, red. I. Kaniewska, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2013.

⁶ Takich dokumentów jest 18: *Matricularum Regni Poloniae Summarus* (dalej – *MRPS*), pars V, ed. T. Wierzbowski, Varsoviae 1919, № 157, 167, 170, 181, 205, 212, 223, 228, 233, 238, 244, 249, 260, 268, 274, 287, 304.

⁷ В. Михайловський. *Результативність сеймів для Подільського воєводства у 1493–1526 рр.*, s. 19.

wił 3779 dokumenty⁸. W drugiej połowie panowania Zygmunta II Augusta (1562–1572) wystawiono 2232 dokumenty w czasie dziesięciu sejmów⁹.

W rozpatrywanym w tym artykule okresie (1548–1559) mamy mniej więcej stabilną liczbę dokumentów – średnio 317 na sejm. Jeżeli przyjrzymy się okresowi wcześniejszemu (1527–1548), kiedy średnio na jednym sejmie województwa ruskie otrzymywały tylko 171 dokumenty, to można zobaczyć wyraźne zwiększenie tempa pracy kancelarii królewskiej na rzecz województwa podolskiego. Widać to i w liczbach absolutnych. W okresie 1493–1526 tylko na dwóch sejmach liczba dokumentów przekroczyła 300 – w roku 1506 (353) i 1518 (342)¹⁰, a w następnym okresie (1527–1548) takie sejmy też były tylko dwa – w roku 1527 (342) i w 1540 (342)¹¹. W pierwszej połowie panowania ostatniego Jagiellona – w roku 1554 (163) i w 1555 (272) (patrz tabela 1).

Dla pierwszej połowy panowania Zygmunta II Augusta liczba wystawionych dokumentów jest porównywalna z drugą połową, i prawie z całym panowaniem jego ojca – Zygmunta I. Musimy zaznaczyć, że w latach 1527–1548 mamy do czynienia z dużą intensywnością sejmów, w niektórych latach obradowały dwa sejmy (1530 r.).

Posłowie

W rozpatrywanym okresie z województwa podolskiego w sejmach mogli brać udział teoretycznie 3 senatorowie: biskup kamieniecki Leonard Słończewski (królewska nominacja w lipcu 1546 – śmierć na pocz. 1562)¹², oraz dwaj senatorowie świeccy – wojewoda podolski Jan Mielecki (28 IV 1547 – 13 III 1561)¹³ i kasztelan kamieniecki Mikołaj Jazłowiecki (18 IV 1543 – 3 III 1559)¹⁴. Żeby zwrócić uwagę na ich obecność na sejmach spróbujemy znaleźć infor-

⁸ Obliczenia własne na podstawie *MRPS*, pars IV, vol. 1–3, Varsoviae 1910–1915.

⁹ Obliczenia własne na podstawie *MRPS*, pars V, vol. 1, ed. T. Vierzbowski. Varsoviae 1919; *MRPS*, vol. 2, ed. J. Płocha, A. Rybalski, I. Sułkowska, Varsoviae 1961.

¹⁰ В. Михайловський, *Результативність сеймів для Подільського воєводства у 1493–1526 рр.*, s. 20.

¹¹ Obliczenia własne na podstawie *MRPS*, pars V, vol. 1–2.

¹² *Hierarchia Catholica Medii et Recentioris Aevi*, vol. III, Saeculum XVI ab Anno 1503 Compectens, inv. Guilelmus Van Gulik, Ans. Conradus Eubel, Monasterii MDCCCCXXIII, s. 148. Również zob. biogramy Leonarda Słończewskiego: K.R. Prokop, *Biskupi kamieniccy od średniowiecza do współczesności*, Biały Dunajec–Ostróg 2007. s. 113–121. H. Kowalska, *Słończewski (do 1546 r. Leonard z Wyszogrodu (Alipolita, Słończewski) Leonard (zm. 1562)*, [w:] *Polski słownik biograficzny* (dalej – *PSB*), Warszawa–Kraków 2000, t. XXXIX, s. 30–34.

¹³ *Urządnicy podolscy XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. E. Janas, W. Kłaczewski, J. Kurtyka, A. Sochacka. Kórnik 1998, s. 145.

¹⁴ *Ibidem*, s. 67.

mację o ich aktywności na kartach diariuszy sejmowych. Mamy do dyspozycji diariusze z sejmów za lata 1548, 1553, 1555, 1556–1557, 1558–1559.

Na sejmie 1548 r. biskup kamieniecki Leonard Słończewski był nieobecny¹⁵. Z kolei obecny wówczas wojewoda podolski Jan Mielecki, jak widać z sejmowego diariusza, popierał propozycję wojewody ruskiego Firleja w sprawie terminu ślubu króla¹⁶. Także na sejmie w 1553 r. nieobecny był biskup kamieniecki jak i kamieniecki kasztelan Mikołaj Jazłowiecki, a wojewodę widzimy ponownie pośród senatorów¹⁷. Na sejmie warszawskim 1556–1557 r. biskup Słończewski powinien być, ponieważ autor diariusza zaznaczył na początku, że „*Biskupi byli wszyscy...*”¹⁸, lecz w podanym na końcu dziennika spisie obecnych na sejmie senatorów już go nie widzimy¹⁹. Obecny zaś był wojewoda Jan Mielecki wzmiankowany z dworskim urzędem koronnego marszałka²⁰. Na ostatnim sejmie w Piotrkowie w 1558–1559 r. był chyba tylko wojewoda podolski²¹.

Zachowane diariusze nie poświadczają obecności kasztelana kamienieckiego, ale był on odbiorcą pewnej liczby przywilejów nadanych mu przez króla na sejmach: w 1548 r. – 1 przywilej, w 1554 r. – 5, w 1555 r. – 1²². Z wysokim prawdopodobieństwem możemy przyjąć że, przynajmniej na sejmie 1554 r. mógł on być obecny, żeby odebrać swoje przywileje.

Posłowie ziemscy z województwa podolskiego również byli rzadkimi gośćmi na sejmach koronnych. Nie było ich na sejmach z lat 1548, 1550, 1552, 1554 i 1555. Widzimy ich udział w sejmie 1553 r., kiedy to przyjechali Paweł Secygniowski, Stanisław Nadolski, pisarz ziemski kamieniecki, Marcin Siekierzynski, łowczy kamieniecki oraz Stanisław Sroczycki²³. Również na sejmie

¹⁵ *Dyaryusze sejmów koronnych 1548, 1553 i 1570 r.*, wyd. J. Szujski, *Scriptores Rerum Polonicarum*, t. I [Wydawnictwa Komisji Historycznej Akademii Umiejętności w Krakowie Nr I], Kraków 1872, s. 168, 195.

¹⁶ *Ibidem*, s. 199. Ciekawostką dla nas jest to, że ideę ślubu króla z Barbarą Radziwiłłówną popierał kamieniecki biskup Leonard Słończewski: H. Kowalska, *Słończewski...*, *op. cit.*, s. 32.

¹⁷ *Dyaryusze sejmów koronnych 1548, 1553 i 1570 r.*, s. 80, przyp. 14. *Spis senatorów obecnych na sejmie 1553 r. wedle Acta terrestria t. r. mieszczących sprawy sądów sejmowych.*

¹⁸ *Diariusz sejm walnego warszawskiego z roku 1556/7*, wyd. S. Bodniak, Kórnik: Nakładem Biblioteki Kórnickiej, MCMXXXIX [1939], s. 19.

¹⁹ *Ibidem*, s. 158. Halina Kowalska w biogramie Leonarda Słończewskiego nie zaznaczyła obecności biskupa kamienieckiego na żadnym z sejmów w latach 1548–1559: H. Kowalska, *Słończewski...*, *op. cit.*, s. 30–34.

²⁰ *Diariusz sejm walnego warszawskiego z roku 1556/7*, s. 159.

²¹ *Dzienniki sejmów walnych koronnych za panowania Zygmunta Augusta króla polskiego, W. X. Litewskiego 1555 i 1558 r. w Piotrkowie złożonych*, wyd. T. X^{te} L. [Jan Tadeusz Lubomirski], Kraków 1869. s. 152. W tym miejscu diariusza jest krótkie powitanie wojewody podolskiego na początku sejm.

²² Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej – AGAD), Metryka Koronna (dalej – MK), sygn. 74 (1548 r.), k. 477–479; sygn. 83 (1553 r.), k. 193 v–194, 216–217, 225–226; sygn. 84 (1553 r.), k. 37–39 v, 59 v–60 v; sygn. 85 (1555 r.), k. 443.

²³ *Posłowie ziemscy koronni 1493–1600*, s. 117.

1556–1557 r. braci Podolan reprezentowali sędzia ziemski kamieniecki Michał Kostrzewski, podsędek ziemski kamieniecki Marcin Siekierzyński oraz stolnik halicki Michał Podfilipski²⁴. Na ostatnim z sejmów z pierwszej połowy panowania Zygmunta II Augusta posłem był tylko wspomniany wyżej Stanisław Sroczycki (1558–1559), który był wówczas komornikiem kamienieckim²⁵.

Zatem wśród posłów widzimy tylko sześć osób, które zarazem należały do urzędniczej średniozamożnej szlachty województwa podolskiego, spośród nich tylko Stanisław Sroczycki i Marcin Siekierzyński byli obierani posłami dwukrotnie. Reprezentujący województwo podolskie Michał Podfilipski, sprawujący jednocześnie urząd stolnika halickiego, pochodził z rodziny, która była mocno zakorzeniona na Podolu²⁶. Jego ojciec Wiktoryn Podfilipski był sędzią ziemskim kamienieckim w latach 1528–1541, a jego stryj Jakub – kasztelanem kamienieckim w latach 1506–1517, zaś siostra stryjeczna Ewa (córka Jakuba) była żoną wspomnianego już kasztelana kamienieckiego Jakuba Jazłowieckiego²⁷.

Również znani ze źródeł ówcześni poborcy z województwa podolskiego – w roku 1550 poborcą był Michał Jankowski²⁸, a w 1552 r. Stanisław Jacimirski²⁹ – nie byli odbiorcami wystawionych na sejmach dokumentów.

Dokumenty wystawione podczas sejmów dla województwa podolskiego

Jak zaznaczyłem na początku artykułu, na ośmiu sejmach z pierwszej połowy panowania Zygmunta II Augusta wystawiono 129 dokumentów dla województwa podolskiego. W tabeli 1 zaprezentowano ich liczbę w porównaniu z całkowitą liczbą przywilejów królewskich oraz z częścią przypadającą na ruskie województwa Korony.

Liczba dokumentów wystawionych dla województwa podolskiego nie różniła się od tej z poprzednich okresów. Jeżeli w latach 1493–1526 mamy 175 dokumentów stanowiących 3,48% całości³⁰, za lata 1527–1548 – 165 dokumentów i odpowiednio 4,28%³¹, to za lata 1548–1559 – 129 dokumentów stanowiących 5,16%. Widzimy niewielki wzrost udziału dokumentów podolskich, ale widoczne jest jednocześnie zmniejszenie liczby wystawionych dokumentów.

²⁴ *Ibidem*, s. 128.

²⁵ *Ibidem*, s. 131.

²⁶ M. Plewczyński, *Podfilipski Michał h. Ciołek (ok. 1515–1562)*, PSB, t. 27: 1983, s. 83–84.

²⁷ I. Kaniewska, *Podfilipski Jakub h. Ciołek (zm. ok. r. 1518)*, PSB, t. 27: 1983, s. 82–83.

²⁸ MRPS, cz. 5, nr 4822.

²⁹ *Volumina Constitutionum*, t. 2: 1550–1609, vol. 1: 1550–1585, s. 40.

³⁰ В. Михайловський, *Результативність сеймів для Подільського воєводства у 1493–1526 рр.* s. 19.

³¹ Obliczenia własne na podstawie MRPS, pars IV, vol. 1–3.

Tabela 1

Liczba dokumentów zawartych w MK, wydawanych dla województw ruskich
na sejmach w latach 1548–1558

Nr	Sejm	Liczba dokumentów na sejmie	Liczba dokumentów dla ruskich województw	Liczba dokumentów dla województwa podolskiego	Udział ruskich województw	Udział województwa podolskiego
1.	31.X. – 11.XII.1548 p. Piotrków	321	60	5	18,69%	1,55%
2.	15.V. – 26.VII.1550 p. Piotrków.	313	91	11	29,12%	3,52%
3.	2.II. – 9.IV.1552 p. Piotrków.	447	70	14	15,66%	3,08%
4.	1.II. – 29.III.1553 p. Kraków.	351	121	29	33,88%	8,12%
5.	24.II. – 4.III.1554 p. Lublin.	163	54	20	32,94%	12,2%
6.	22.IV. – 15.VI.1555 p. Piotrków.	272	76	21	28,12%	7,77%
7.	6.XII.1556 – 14.I.1557 p. Warszawa.	363	76	18	21,28%	5,04%
8.	5.XII.1558 – 8.II.1559 p. Piotrków.	309	83	11*	26,56%	3,52%
Razem:		2539	631	129	25,24%	5,16%

* Jeszcze jeden dokument jest markowany ruskim i podolskim województwami. Nie zaliczamy go tu do dokumentów podolskich.

Ciekawa wydaje się kwestia udziału w całkowitej liczbie wystawianych na sejmach dokumentów przypadających na ruskie województwa Korony – na osiem pierwszych sejmów panowania Zygmunta II Augusta stanowiły one 25,24% przy ogólnej liczbie 631 dokumentów dla tychże województw. A zdarzało się, jak w latach 1553 i 1554, że przekraczała ona 30% całości! Właśnie na sejmie 1554 r. udział podolskich dokumentów był najwyższy i stanowił aż 12,2%. Czym można wytłumaczyć taką aktywność starań szlachty i mieszczan z ruskich województw Królestwa Polskiego w tym czasie? Możliwą przyczynę,

czy raczej motywację, stanowiło uzyskiwanie potwierdzeń na królewskiej i powszechność takich praktyk od początku XVI wieku³². Takie wyniki mogą również świadczyć o trwającym słabym udokumentowaniu tych terenów, co miało bardzo prozaiczną przyczynę – częstą zmianę właściciela (obojętnie na jakim prawie) i złe zachowanie dokumentów na Podolu z powodu stałego zagrożenia tatarskimi napadami³³.

Jeśli kierować się odbiorcą jako podstawowym elementem służącym klasyfikacji wystawianych na sejmach dokumentów, jak widać to w tabeli 2, można je podzielić na kilka grup: dokumenty dla szlachty, dokumenty dla miasta Kamieńca i kamienieckich mieszczan, dokumenty dla miast województwa podolskiego, dokumenty dla zamku lub jurysdykcji królewskiej oraz nadania urzędów i szlachectwa. Ze zrozumiałych przyczyn najliczniejszą grupą stanowią dokumenty dla szlachty – 109 przywilejów, dla stołecznego miasta województwa Kamieńca i jego mieszczan – 13, a dla reszty miast Podola tylko 2, dla zamku i jurysdykcji królewskiej – 3, i tylko 2 nadania urzędu (jeden z nich to urząd marszałka koronnego dla wojewody podolskiego Jana Mieleckiego).

Typologia dokumentów przedstawionych w tabeli 2 pozwala na stwierdzenie, że szlachta wykorzystywała sejm jako miejsce dla załatwienia swoich interesów, głównie otrzymania królewskich przywilejów w celu zabezpieczenia własności ziemi, uzyskania nowych królewskich ziem i nowych źródeł dochodu.

Zważając na liczbę dokumentów dla szlachty – 109, przyjrzyjmy się tylko obecności na sejmie posłów ziemskich. Jak zaznaczyłem wyżej, na sejmach w latach 1548–1559 województwo podolskie reprezentowało 6 osób. Z nich tylko troje wykorzystało swoją obecność na sejmach, aby uzyskać jakiś przywilej od króla. Na sejmie 1553 r. Marcin Siekierzyński uzyskał dla siebie i swego syna Feliksa dożywocie na wsi Oleszkowce i Subocz³⁴, a Stanisław Nadolski otrzymał również dożywocie na wsiach Martynkowce i Struga³⁵. Swoją obecność na sejmie 1556–1557 r. wykorzystał Michał Podfilipski, który uzyskał potwierdzenia prawa posiadania wsi Fredrówce, Surża oraz Kadyjowce na podstawie starego przywileju króla Władysława II Jagiełły z 1410 r. oraz wsi Strzałkowce w oparciu o królewską donację z r. 1409³⁶.

³² Rozmiary niniejszego artykułu nie pozwalają przedstawić analizy wszystkich takich dokumentów dla szlachty województwa podolskiego. Dla zrozumienia złożoności problemu wartościowe byłoby przedstawienie historii każdego nadania jeszcze sprzed panowania Zygmunta II Augusta, która w wielu przypadkach sięgała daleko w głąb XV wieku.

³³ O złym stanie dokumentów związanych z prawem własności ziemi w województwie podolskim mówią świadectwa komisarskie z 1564 r., gdzie właściciele zeznali o braku pieczęci „...ukazał list od Alexandra Croła s podpisem X[ędza] Laskie[go] bez pieczenczi. Powiedział że ią Tatarowie urwały...” (sprawa Semena Lysohorskiego) albo brak dokumentów spowodowanym najazdami Tatarów i innych nieprzyjaciół „...listi na tho przez Tatari i naiazdy nieprziaczilskie są pobrane...” (sprawa właścicieli wsi Hołuznycia): Biblioteka Czarторыskich, sygn. 1725/IV, s. 245.

³⁴ AGAD, MK, sygn. 83, k. 27–27v.

³⁵ *Ibidem*, sygn. 82, k. 499–499 v; sygn. 84, k. 84–85.

³⁶ *Ibidem*, sygn. 89, k. 135v–137.

Tabela 2

Odbiorcy dokumentów wystawionych na sejmach dla województwa podolskiego
w latach 1548–1559

Nr	Sejm	Dokumenty dla szlachty	Dokumenty dla m. Kamieńca i mieszczan	Dokumenty dla miast województwa podolskiego	Dokumenty dla zamku albo królewskiej jurysdykcji	Nadanie urzędów
1.	31 X – 11 XII 1548 Piotrków (walny sejm)	4	1	–	–	–
2.	15 V – 26 VII 1550 Piotrków	9	1	–	1	–
3.	2 II – 9 IV 1552 Piotrków	13	1	–	–	–
4.	1 II – 29 III 1553 Kraków	24	4	–	1	–
5.	24 II – 4 III 1554 Lublin	17	2	1	–	–
6.	22 IV – 15 VI 1555 Piotrków	20	–	–	–	1
7.	6 XII 1556 – 14 I 1557 Warszawa	12	3	1	1	1
8.	5 XII 1558 – 8 II 1559 Piotrków	10	1	–	–	–

Warty uwagi jest aspekt, który uwidacznia się w dokumentach dla województwa podolskiego – protekcja wojewody dla służebnej szlachty. Nawet po ustąpieniu na sejmie 1556–1557 r. ze starostwa chmielnickiego na rzecz swego syna Mikołaja Jan Mielecki na kolejnym sejmie 1558–1559 r. popierał otrzymanie przez szlachtę chmielnicką przywilejów na ich wsie w starostwie³⁷, kontynuując tradycję opieki patrona³⁸.

Kazus sejm 1555 roku

Diariusz sejm Piotrkowskiego z 1555 r. pozwala zobaczyć, w jaki sposób król rozpatrywał sprawy dla poszczególnych województw. Sama klasyfikacja wpisów dokumentów do ksiąg Metryki Koronnej tego nie odślania.

³⁷ Tu widać przykłady takiej protekcji z użyciem formuły „ad intercessionem Ioannis de Mielec, palatini Podoliae”, *ibidem*, sygn. 93, k. 115–116v, 116v–118, 118–119v, 119v–120v.

³⁸ Na sejmie 1548 r. sprzyjał otrzymaniu przez Stefana Woronicza przywileju na wieś Kuryłowce w starostwie chmielnickim, AGAD, MK, sygn. 78, k. 126–127.

Generalnie szlachta zamieszkująca w województwie podolskim otrzymała od króla szereg przywilejów. Widać to w tabeli 1 i 2. Na stronie 43 diariusza widnieje wydzielony paragraf „Podolskie woiewodztwo”, zaznaczono w nim przynajmniej 21 dokumentów, wśród których są szlacheckie nadania i kolejne potwierdzenia praw mieszczan kamienieckich do wsi Kormilcze³⁹. Dodatkowo w Metryce Koronnej doliczyłem się 21 dokumentów pochodzących z tego samego sejmu 1555 r. (patrz tabela 2). Spróbujemy teraz zestawić informacje z diariusza z dokumentami wpisanymi do Metryki Koronnej.

Tabela 3

Dokumenty dla województwa podolskiego według informacji diariusza sejmu 1555 roku⁴⁰

№	Informacja diariusza sejmu 1555 r.	Dokumenty w MK	Regest MRPS	Komentarz
1.	„P. Włodkowi staro. Kamienieckiemu, Ploskierow, Hotissin, Hliessniow, Bethla, Kuzeliowa na wiecznosc”.			
2.	„Jaczimierskim, Trzeptiuchu na wieczność”.			
3.	„Prethwiczowi, Scharawka, Zolnicze, Peresnika, Wasilkowcze, Olchowiecz, Karpowecze in perpetuum, Liewkowcze lesnim.			
4.	„Nadolskiemu jure feudi Nadolskiemu” (sic!).	MK 85, 471.	MRPS V/2 № 7121	Dokument w MK bardzo ogólny i mały.
5.	„Samborskiemu jure feudu u Sloniscza”			
6.	„Therlikowskiemu in perpetuum Hermaky”			
7.	„Linthomierskiemu, Brzeziani in perpetuum”			
8.	„Skoczickiemu, Kmithmin, Krogulecz na wiecznosc, a Kmethini jure feudi”			

³⁹ *Dzienniki sejmów walnych koronnych za panowania Zygmunta Augusta Króla polskiego, W. X. Litewskiego 1555 i 1558 r. w Piotrkowie złożonych*, s. 43.

⁴⁰ Informacja z diariusza podana bez zmian. Nie korygowałem błędów w pisowni nazwisk i nazw miejscowości. Widać, że autor diariusza nie był rozeznanym w terenie i nie weryfikował swoich notatek przed spisaniem na czysto tekstu.

Nr	Informacja diariusza sejm 1555 r.	Dokumenty w MK	Regest MRPS	Komentarz
9.	„Mieszczanom camiennieczkim Kormilcz miasteczko na wiecznoszc”			
10.	„Michalkowcze, Burbuznicze, Joankowiecz in perpetuum Podlipskiemu, Pyecz, Kamienna, Kuczą liennim prawem”	MK 85, 501-502.	MRPS V/2 № 7141	W MK 85 dokument dotyczy tylko wsi <i>Michalowcze</i>
11.	„Piaszczkiemu, Pyeczane, Blaskowcze, na wiecznoszc”			
12.	„Castel. bieczensi Sieciechowci, Suprankowiecz na wiecznoszc”			
13.	„Wilkowskiemu, czeszcz Smotricza”	MK 85, 470-470 v.	MRPS V/2 № 7119	W MK 85 dokument na działkę (<i>area</i>) w m. Smotricz i wieś <i>Kriniczysza</i>
14.	„Psarskiemu, summa na Koraczkowczach y na Lutrowi”			
15.	„Egierskiemu, Jachimowyecz jure feudi”			
16.	„Ostrowskiemu, Chanilina in perpetuum”			
17.	„Cziolkowskiemu, summa na Marthinowiczach y na Ossowey”			
18.	„Nadolskiemu 200 grzywien na mlinie lathiczowskim Lopothowiecz, Stare, Dawidowyecz in perpetuum”	MK 85, 476 v-477 v.	MRPS V/2 № 7125	W MK 85 w dokumencie tylko 3 miary z mlyna latyczowskiego.
19.	„Rochcziczkiemu, Balina, Kopissin, Iliathka in perpetuum”			
20.	„Palatino Russuae Misowskiemu [?] summa na Grodzisku”			
21.	„Pawłowi Seczigniewskiemu, thakowasz”			

W tabeli 3 widać, że tylko 4 dokumenty spośród wymienionych w diariuszu sejmowym prawdopodobnie mogą odpowiadać tym dokumentom, które zachowały się w księgach Metryki Koronnej. Owo przypuszczenie wynika z faktu,

że zapis 200 grzywien na młynie latyczowskim dla Nadolskiego wraz z trzema wsiami (informacja diariusza) może dotyczyć królewskiej darowizny trzeciej miarki z tego młyna⁴¹. Nadanie przez króla Podfilipskiemu kilku wsi na różnym prawie (informacja diariusza) w Metryce znalazło się jako nadanie tylko jednej wsi⁴². Raczej błędny zapis autora diariusza o jakimś nadaniu dla Nadolskiego może ma w swej osnowie zgodę Stanisława Nadolskiego na zapis dla żony Anny otrzymanej królewskiej⁴³. Z kolei w informacji diariusza o nadaniu dla Wilkowskiego wymieniono mniej przedmiotów nadania niż w dokumencie z Metryki, chociaż w diariuszu zaznaczono „czesc Smotrycza”. Tymczasem oprócz działki w m. Smotrycz dostał on dożywocie na wsi Krzyniczany⁴⁴.

Z drugiej strony informacja diariusza jest prawdziwa, choć z korektą roku. Dla przykładu nadanie staroście kamienieckiemu Maciejowi Włodkowi wsi Płoskirów, Hołysyn, Hleznów i in. zostało poświadczane w Metryce pod r. 1550⁴⁵. Nie ma na pierwszy rzut oka wątpliwości co do praw miasta Kamieńca do wsi Kormilcze, które było „związane” z miastem od 1402 roku⁴⁶. Jednak w innym miejscu tego diariusza, w paragrafie „W ziemi siraczkie” (!) zaznaczono, że mieszczanie kamienieccy wykupili Kormilcze u Bachawskiego („Kamieniczanie miasteczko Kormilcz u Bachawskiego”)⁴⁷. Miejsce umieszczenia takiej informacji o dokumencie dotyczącym Podola zmusza nas do uważnej lektury diariusza oraz zestawienia informacji o królewskich przywilejach dla województwa ruskiego i bełskiego w osobnym opracowaniu.

Informacja diariusza z sejmie 1555 r. pokazuje istnienie praktyki przedstawiania królowi do akceptacji spraw zebranych z całego województwa czy ziemi, ponieważ oprócz województwa podolskiego w diariuszu zaznaczono też następujące jednostki Korony: poznańskie, sandomierskie, kaliskie, sieradzkie, łęczyckie, w Kujawach (tak w diariuszu), ziemia dobrzyńska, województwo ruskie, województwo chełmskie (sic!)⁴⁸, podolskie, lubelskie, bełskie, płockie, mazowieckie i rawskie⁴⁹. Były to niemal wszystkie jednostki administracyjne Korony w tym czasie. Niestety autor diariusza nie zaznaczył tych zaufanych

⁴¹ AGAD, MK, sygn. 85, k. 476v–477v.

⁴² *Ibidem*, k. 501–502.

⁴³ *Ibidem*, k. 471.

⁴⁴ *Ibidem*, k. 470–470v.

⁴⁵ *Ibidem*, sygn. 78, k. 391–392.

⁴⁶ *Zbiór dokumentów małopolskich*, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś, Wrocław 1974, cz. VI, № 1651, s. 198.

⁴⁷ *Dzienniki sejmów walnych koronnych za panowania Zygmunta Augusta Króla polskiego, W. X. Litewskiego 1555 i 1558 r. w Piotrkowie złożonych*, s. 36.

⁴⁸ Świadczy to o pewnej odrębności ziemi chełmskiej w stosunku do reszty ziem województwa ruskiego, co widać w praktykach parlamentarnych po 1572 r., kiedy posłowie z sejmiku tej ziemi nie jechali do Wiśni na generalny sejmik ziem ruskich, jak to robili posłowie z ziemi halickiej (która też miała osobny sejmik), a od razu przybywali na sejm do Warszawy.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 36–45.

osób, czy to dla każdego województwa, spośród senatorów czy posłów lub kogoś z dworu, które prezentowały królowi zbiór przywilejów dla każdej z ziem Korony.

Widzę dwa powody braku wpisów w Metryce Koronnej odpowiadających informacjom z diariusza. Po pierwsze, wszystkie dokumenty, jakie znamy z sejmu 1555 r., wpisane zostały do księgi podkanclerskiej Jana Przerębskiego. Natomiast nie ma księgi lub zeszytów kancelarii większej za 1555 rok⁵⁰. Po drugie, z różnych przyczyn, nie wszystkie dokumenty, które wystawiono w imieniu króla, wpisywano do ksiąg Metryki, choćby z powodów finansowych odbiorey, który nie chciał za wpis płacić.

Przedstawiona wyżej informacja na temat diariusza sejmu 1555 r. wskazuje, że istnieją braki w Metryce Koronnej, niezawierającej wszystkich dokumentów wystawionych podczas trwania sejmu. Tylko dla województwa podolskiego liczba wystawionych dokumentów na tym sejmie mogła być większa o 17.

* * *

Liczba dokumentów wystawionych dla województwa podolskiego na ośmiu sejmach w latach 1548–1559 podczas panowania Zygmunta II Augusta jest skromna i praktycznie porównywalna z poprzednimi okresami. Może to wynikać z braku stałej obecności posłów ziemskich z dalekiego Podola na sejmach koronnych, które odbywały się w Krakowie, Warszawie, Lublinie i Piotrkowie. Do najbliższego Lublina posłowie mieli prawie 500 km, a do najdalej położonego Piotrkowa ponad 750 km. Także senatorowie nie uczestniczyli regularnie w zebraniach sejmowych, np. biskup kamieniecki Leonard Słończewski najpewniej ani razu nie przybył na sejm, mając ku temu zresztą własne powody. Z kolei obecności kasztelana kamienieckiego Jerzego Jazłowieckiego można się tylko domyślać z powodu wystawienia dla niego dokumentów, zwłaszcza na sejmie 1554 roku. Obecność i aktywność wojewody podolskiego Jana Mieleckiego nie była wystarczająca dla skutecznego załatwiania interesów szlachty z Podola. A jak widać ze źródeł, pomagał on raczej tylko szlachcie z posiadanego przez siebie i swego syna starostwa chmielnickiego.

Ważnym elementem uzupełniającym naszą wiedzę o sejmach są zachowane z tego czasu pierwsze diariusze sejmowe, w których odnotowano obecność (w pierwszej kolejności senatorów) i aktywność posłów na obradach sejmowych. Bardzo ciekawy dla zrozumienia procedury wystawienia dokumentów jest diariusz sejmu 1555 r., który pokazuje mechanizm przedstawiania przed władcą przywilejów do akceptacji, zebranych osobno dla każdego województwa lub ziemi. Brak księgi czy zeszytów wielkiej kancelarii z 1555 r. nie pozwala jednak na dokładną weryfikację informacji diariusza.

⁵⁰ MRPS, Pars V, p. 113, № 1796 (3 kwietnia 1554 p.), a № 1797 (19 stycznia 1556 p.).

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Główne Akt Dawnych, Metryka Koronna, sygn. 74, 78, 82, 83, 84, 85, 89, 93.
Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, sygn. 1725/IV *Rewizja praw i przywilejów posiadaczy dóbr królewskich w Koronie na podstawie konstytucji 1562/3 o egzekucji praw i ustaw koronnych*.

Źródła drukowane

- Diariusz Sejmu walnego Warszawskiego z roku 1556/7*, wyd. S. Bodniak, Kórnik: Nakładem Biblioteki Kórnickiej, MCMXXXIX [1939].
Dyaryusze sejmów koronnych 1548, 1553 i 1570 r., wyd. J. Szujski, *Scriptores Rerum Polonicarum*, t. I [Wydawnictwa Komisji Historycznej Akademii Umiejętności w Krakowie Nr I], Kraków 1872.
Dzienniki sejmów walnych koronnych za panowania Zygmunta Augusta Króla polskiego, W. X. Litewskiego 1555 i 1558 r. w Piotrkowie złożonych, wyd. T. Xże L. [Jan Tadeusz Lubomirski], Kraków 1869.
Volumina Constitutionum, t. I: 1493–1549, vol. 2: 1527–1549, oprac. S. Grodziski, I. Dwornicka, W. Uruszczak, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2000.
Volumina Constitutionum, t. II: 1550–1609, vol. 1: 1550–1585, oprac. S. Grodziski, I. Dwornicka, W. Uruszczak, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2005.
Hierarchia Catholica Medii et Recentioris Aevi. Vol. III. Saeculum XVI ab Anno 1503 Compectens, Inv. G. Van Gulik, Ans. C. Eubel, Monasterii MDCCCCXXIII.
Matricularum Regni Poloniae Summarus. Pars V, ed. T. Wierzbowski, Varsoviae 1919.
Matricularum Regni Poloniae Summarus. Pars V, Vol. 2, ed. J. Płocha, A. Rybalski, I. Sułkowska, Varsoviae 1961.
Zbiór dokumentów małopolskich, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś, cz. VI, Wrocław etc.: Wydawnictwo Zakładu Narodowego Ossolineum, 1974.

Opracowania

- Kaniewska I., *Podfilipski Jakub h. Ciolek (zm. ok. r. 1518)*, [w:] *Polski słownik biograficzny (dalej – PSB)*, t. XXVII, Wrocław etc. 1983, s. 82–83.
Kowalska H., *Słończewski (do 1546 r. Leonard z Wyszogrodu (Alipolita, Słończewski) Leonard (zm. 1562)*, [w:] *PSB*, Warszawa–Kraków 2000. T. XXXIX, s. 30–34.
Михайловський В., *Результативність сеймів для Подільського воєводства у 1493–1526 рр. за матеріалами Коронної метрики*, [w:] *Patrimonium. Студії з ранньомодерної історії Центрально-Східної Європи XVI–XVIII ст.*, red. В. Михайловський, Я. Столицький, Київ–Краків: Laurus–Historia Iagellonica, 2015. s. 11–30.
Płewczyński M., *Podfilipski Michał h. Ciolek (ok. 1515–1562)*, [w:] *PSB*. t. XXVII, Wrocław etc. 1983, s. 83–84.
Posłowie ziemscy koronni 1493–1600, oprac. W. Uruszczak, I. Kaniewska, M. Ferenc, J. Byliński, red. I. Kaniewska, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2013.
Prokop K.R., *Biskupi kamienicy od średniowiecza do współczesności*, Biały Dunajec–Ostróg: Wołanie z Wołynia, 2007.
Sucheni-Grabowska A., *Zygmunt August, król polski i wielki książę litewski 1520–1562*, Warszawa: Krupski i S-ka, 1996.
Urzednicy podolscy XIV–XVIII wieku. Spisy, oprac. E. Janas, W. Kłaczewski, J. Kurtyka, A. Sochacka, Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1998.

Witalij Michalowski
(Borys Grinchenko Kyiv University)

CONCLUSIONS FOR THE PODOLE VOIVODESHIP
IN THE CLOSE ROLE PASSED BY THE SEJMS OF 1548–1559

S u m m a r y

The article presents an analysis of parliamentary documents entered into the Close Role (*Metryka Korona*) referring to the Podole voivodeship. As such, the author defines all documents issued in the name of the monarch during the proceedings of the sejm (parliament). Between 1548–1559, eight parliaments convened and issued 2,539 relevant documents. Only 129 of these referred to the Podole voivodeship, constituting just 5.15% of all issued documents. The analysed documents were issued for the nobility, the city of Kamieniec and its burghers, other royal cities of the province, for the fortress, the royal jurisdiction, and for royal nominations for state and land offices. The limited number of decisions may be due to the fact that deputies from more far-flung territories were often absent at the regular conventions of the sejm. The same was true for the provincial senators. The presence and activity of the Voivode of Podole, Jan Mielecki, was often not sufficient to force through solutions favourable to the Podolian nobility.